

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXI/1—5

**БЕОГРАД
1996**

СТАНА РИСТИЋ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЕКСПРЕСИВНА И СТИЛСКА УПОТРЕБА ЗБИРНИХ ИМЕНИЦА СА СУФИКСОМ *-ИЈА*

У раду је на примеру збирних именица деривираних суфиксом *-ија* ука-
зано на логичко-семантичку заснованост функционалности употребе и експе-
сивног значења збирних именица у савременом српском језику.

0.1. Именице са суфиксом *-ија* у савременом српском језику представљају продуктивну категорију са широким дијапазоном значења, било да су деривирани од основа домаћег било од основа страног порекла. Највећи број мотивисан је именичким основама из различитих значењских класа, поткласа и нижих хијерархијских група, што се јавља као један од отежавајућих фактора за свеобухватно и систематизовано сагледавање модификаторске функције самог суфикса *-ија* и његове полисемантичности. Ситуацију у савременом језику компликује и чињеница да су многе наслеђене и новоприхваћене позајмљенице овог типа улазиле у српски језик као већ оформљени деривати чија је фонетско-фонолошка адаптираност знатно повећала број и продуктивност изведеница са суфиксом *-ија* (било да се јавља сам било у комбинацији са другим суфиксима — Бабић наводи 32 суфикса са завршетком на *-ија*, Бабић: 1986, 180). То су именице типа: *економија, филозофија, дијалектологија, етнографија, бирокраијија, демагогија, драматургија, лимарија, ситоларија, њандурија, дактилографија, богословија, шипампарија, њаиријаријија, аристокраијија, момчадија, свињарија, свашћарија, циганија, клейтоманија, мангуиарија, дерладија, дечурлија, јунадија, њиладија, њогибија, њровалија, Србија, Југославија, Русија, Србадија, Турадија, Циганија, Шокадија* и сл.

0.2. У прегледаним граматикама и приручницима именички деривати са овим суфиксом предствљају се углавном према мотивационим основама (као основе најчешће долазе именице које означавају особу), па су у оквиру таквих група издвојена следећа значења деривата: 1) делатност којом се бави особа именована основом, 2) дело које је учинила та особа, 3) место где се делатност обавља или место пребивања, 4) називи покрајина и земаља, 5) збирно значење (најчешће од збирних именица које означавају младунчад и младе особе

као и од градивних именица са значењем предмета), б) значење етника и 7) разна апстрактна и друга појединачна значења (Бабић: 1986, 180—185)¹.

1.1. Предмет разматрања у нашем раду јесу збирне именице деривирани суфиксом *-ија*, које се употребљавају и као експресивна средства за функционалностилско и прагматичко нијансирање садржаја. Овај деривациони модел није продуктиван у савременом српском језику и обухвата ограничен број наслеђених јединица, од којих се већина може сматрати застарелим. Њихова употреба везана је за непрестижне идиоме разговорног језика (народни, покрајински, жаргонски) или за интимније комуникације (у кругу породице, пријатеља или познаника). То су именице типа:

I са значењем особа:

1. по узрасту: *балавадија* (*балавардија*, *балавурдија*, *балавандерија*), *дерладија*, *дечурлија*, *клинчадија* (*клинчурија*), *млађарија*, *момчадија* (ова последња могла би се сврстати и у следећу групу);

2. по полу: *женскадија*, *мушкадија*;

3. по понашању, статусу и професији: *барабија* (*бараберија*), *мангуљарија*, *џоганија*, *цинџарија*, *койлија* (*койладија*), *сийнарија* (*сийнурија*), *мурија*, *џандурија*;

4. по етничкој/верској припадности: *Србадија*, *Турадија*, *Бугарија*, *Балканија*, *Влашдија* (*Влашчадија*), *Мађарија*, *Немчадија*, *Циганија*, *Цинџарија*, *Швабурија*, *Шокадија*;

II са значењем животиња: *ждребадија*, *зварадија*, *зечадија*, *јунадија*, *џашчадија*, *џиладија*;

III са значењем ствари, предмета: *сийнарија* (*сийнурија*), *звожђурија*.

Највећи број чине изведенице чијим се мотивационим основама именују особе по узрасту, полу, понашању, статусу, професији и етничкој/верској припадности. У мањем броју јављају се изведенице са основинским значењем младунчади животиња, а са значењем ствари, предмета јављају се само појединачни примери.

1.2. У основи већине изведеница јављају се већ деривирани збирне именице са суфиксом *-ад* или уопште збирне именице (нпр. *дечурлија*), тако да се дуплирањем суфикса истог значења, као нарочитим стилским поступком, најчешће остварују различити експресивни ефекти и прагматички садржаји. Други примери, било да се јављају само са суфиксом *-ија* (нпр. *барабија*, *койлија*, *џоганија*, *мурија*, *џандурија*, *Бугарија* и сл.) било у комбинацији овог суфикса са другим суфиксима (*-(j)арија*, *-урдија*, *-(j)урлија*, *-ерија*), осим значења

¹ На Бабића се позивамо (в. лит.) зато што смо више података о именичким дериватима са суфиксом *-ија* нашли код њега него код других аутора у прегледаним граматицама и приручницима. Код других су они представљени уопштено или делимично, поред осталих разлога и зато што је већина ових деривата страног порекла. Исп. Даничић: 1876, 76—78; Маретић: 1899, 318; Стевановић: 1975, 465—467; М-В:1990, 207.

збирности, реализују и експресивна значења. И код ових других употреба суфикса *-ија* остварује се као нарочити стилски поступак, али у њиховом случају то је поступак за интензификацију експресивности која је код већине примера већ садржана или у мотивационој основи или у суфиксним сегментима пејоративног типа којим се та основа проширује.

2.1. Наведени тип експресивних именичких деривата са збирним суфиксом *-ија* реализује садржаје углавном негативне (пејоративне) конотације, чији функционалностилски ефекти нису до сада у србистици били предмет посебног разматрања. Неинтересовање за деривате овог типа може се правдати непродуктивношћу и застарелашћу њиховог творбеног модела у савременом српском језику. Међутим, са становишта историје српског језика, као и са становишта карактеристика категорије збирности у његовом лексичком систему, разматрање и овог типа збирних именица може имати значаја на више планова: на мотивационо-прагматичком и функционалностилском плану њихове употребе, на плану утврђивања језичке способности корисника српског језика — његове језичке личности за адекватну и креативну употребу јединица овог типа, на плану учења српског језика, на плану превођења, као и на дијахроном и компаративном/контрастивном плану (Буркхарт: 1989, 288–312).

2.2. Имајући то у виду, ми ћемо покушати да представимо оне елементе експресивних именица² са збирним суфиксом *-ија* који су евидентни у реализацији њиховог лексичког значења³, а који могу бити релевантни и за наведене планове у вези са збирним именицама и категоријом збирности у српском језику.

3.1. Збирни суфикс *-ија* код именица наведеног типа у савременом српском језику, као што смо већ истакли (в. т. 1.2), употребљава се као стилско средство за експресивно и функционалностилско диференцирање садржаја, па експресивна и стилски маркирана значења код деривата овог типа сматрамо примарним у односу на њихова неекспресивна значења која се реализују секундарно. Ова неекспресивна (неутрална) употреба потврђује се углавном у примерима из старијих извора, народних песама или збирки покрајинске лексике, тако да се таква употреба данас може сматрати застарелом, народном или покрајинском.

² О општим карактеристикама експресивне лексике и о лексичко-семантичкој структури неких њених типова в. Ристић: 1994, 537–542; 1995, 125–133; 1996, 57–78.

³ У лексикографском представљању експресивних именица са суфиксом *-ија* у Р. САНУ и Р. МС испољена је велика неуједначеност, и у начину дефинисања и у употреби квалификатора. Углавном је евидентирана њихова збирност, а експресивна функција врло ретко је евидентирана (понекад и неадекватним квалификаторима: исп. употребу квалификатора уз именице: *женскадија*, *мушкадија* и *гвозђурија* у Р. САНУ), а примери њене реализације нису издвајани од неекспресивних примера. Експресивност је запажана углавном код именица чија је мотивациона основа носилац експресивног значења (пр. *клинчадија*, *кошчија*).

3.1.1. Примере⁴ реализације лексичких значења експресивних збирних именица представимо према наведеним групама.

I са значењем особа:

1. По узрасту:

а) Примери експресивне употребе са негативном (често пејоративном) конотацијом у смислу игнорисања, омаловажавања: — Мозак, браћо, да бирамо за посланика, а не сељачку *балавурдију*! Јесам ли вам ... казао ... да овдје нема пљачке, дроњава сврбљива *балавандија* ... ? Зар ја да изгубим два месеца са овом *дерладијом* узалуд? [Ћир-Моша] само се тада нашао увређен и изостао [из кафане] неколико дана тужећи се на безобразну *дечурлију* која не поштују старост. Проклета *дечурлија* је управо те сате бирала да нападне дуд. Заптије разгоне *ћечурлију*, али залуд. Рекли су му да у њега нема ... истинољубља и да је гори од распојасане *млађарије*.

б) Примери експресивне употребе са хипокористичком конотацијом у смислу фамилијаризације садржаја (функционалностилска употреба) — *Дечурлија* је већ отишла у школу, па нема ни њихове граје и вијања по сокаку. Човеку дође да помисли ... да су његови синови и остала „*млађарија*“ у праву. Помијеша [се] са осталом *дерладијом* на улици. У ... двориште уђоше та Јелина *дерладија*, два младића висока и угледна. Не може да разуме нешто што сви они, *клинчурдија*, ђаци, знају. Ја видим да је моје време прошло и да с вама, *млађаријом*, не могу заједно. Могло се чути љубавног пецкања *момчадије* и дјевојачког кикотања. С улице допреше усклици неке веселе *момчадије*. Како је, *момчадијо*? — Добро, друже команданте, — у хору одговара курсистичка братија.

в) Примери неекспресивне употребе из непрестижних идиома: — Дођу туна и старији људи да гледају што *млађарија* чини. Данас је у руској војсци одношај официра према *момчадији* много другчији.

2. По полу:

а) Примери експресивне употребе са негативном конотацијом у смислу игнорисања, дистанцирања, омаловажавања и сл. односа и предрасуда: — Поседају у топлој соби ... Све сама *женскадија*. Ви сте се запиљили у *женскадију*. Изгледа да се стиде што су остали са *женскадијом*. Није искључено да се у ово мушко коло ухвати и која млада дјевојка, када хоће пред *мушкадијом* да покаже своју снагу и издржљивост. Ја не вјерујем ни теби к'о ни другоме. Сва су *мушкадија* једнака.

б) Примери неекспресивне употребе из непрестижних идиома: — Доспјела ми *женскадија* за више наобразбе. *Женскадији* испред куће поиспадале из руку игле и преслице. Младеж и *женскадија* се похватили у коло. *Мушкадија* се делила по годинама узраста на три

⁴ Већина примера узета је из Р. САНУ и уз њих се неће наводити овај извор, док ће уз примере Р. МС бити наведен и извор (скраћенице извора в. у литератури). У раду смо навели само оне именице које су потврђене у наведеним изворима, мада је њихов број већи, што би, вероватно, показали и други (речнички) извори.

класе: на дечаке ... на *момчадију* ... и на мужеве. Сва *мушкадија* у један глас почимљу пјевати ... а женскиње прихвате вазда другу половину истога стиха. Вјенчање било готово, младу одвели у одају, а *мушкадија* остала у чардаку.

3. По понашању, статусу, професији:

а) Примери експресивне употребе са пејоративном конотацијом: — Охо, охо, *барабидо* љута, зар не видиш младог господара? Латинска је то *койлија*. За ону *мангуйарију*, која из дана у дан све више пада у апсане, подићи занатску школу. Гомиле организоване сокачке *мангуйарије* ... терорису на нечувен начин мирне грађане. Застајкује сваки час ... грди сељаке и *мангуйарију*. Моје место није на ледини са чаршијском *мангуйаријом*. *Поганија* је све ово! Да је он овде, јадно дете моје, не би вам то пало напамет, *џоганијо* једна! (Р. МС). Мед таквом *џинџаријом* [трговцима] да још дуље ... дане губим ијед гутајући (Р. МС). — Идеш ... по корсу, између оне латинске *сийнарије* (Р. МС). Ми ћемо бити велика господа, па нам неће ни доликовати да се мешамо са таквом *сийнуријом* (Р. МС).

4. По етничкој/верској припадности:

а) Примери експресивне употребе са негативном конотацијом у смислу омаловажавања, подсмевања, презирања и поруге (ругања): — А засједе силна *Бугарија*, / *Бугарија* с оном *Влашчадијом*. *Бугарију* зови у помоћи, / Она ће ти, Марко, брзо доћи. Не ћу [се] никад више огледати с *џинџаријом* и с *бугаријом*. Ту се нађох међ самом *Мађаријом*. Око њих *Џиганија*, женска, мушка, стара, млада (Р. МС). Газдинска деца и мангупчићи ... хитали су у махалу са краденим стварима ... да са *Џиганијом* све то страће (Р. МС). Викао [је] и хулио на Нијемце и на све своје земљаке из царства аустријскога, називајући их: Швабама и *Швабуријом* (Р. МС). Ех, ефендум бенум ... То ти је Пеко и друга *Влашчадија*. Русто паде — кликну Србадија, а уздахну листом *Турадија* (Р. МС).

б) Примери експресивне употребе са хипокористичком конотацијом у смислу фамилијаризације садржаја (функционалностилска употреба): — Русто паде — кликну *Србадија*, а уздахну листом *Турадија* (Р. МС). Подигла се листом *Балканија*. Дајбоже да се видимо опет светла образа, тамо преко, па да као српски официр, дигнеш ону заведену *Мађарију* на оружје.

II Са значењем животиња:

а) Примери негативне експресивне употребе (љутња, незадовољство, чуђење и сл.) у смислу афектизације садржаја (функционалностилска употреба): — Кренуо је [у лов] да што раније стигне, да начини русвај мед том *зечадијом*. Ма да раним какво право благо, не би ни жалио, него некакву *јунадију*, која не ваљају оног што поију. Видим пасе и чепрка ти боже знај колико *џиладије* (Р. МС). Покуписмо женскадију, дечурлију и *џиладију* и отпависмо их што даље (Р. МС). Ко хоће да му сва кућа оживи којекаквом *џоганијом*, онда само нека увече не пере судове (Р. МС).

б) Примери неекспресивне употребе из непрестижних идиома: — Једном отиђе цар у лов са свом својом пратњом ... Па некако ловећи *зверацију* дођу близу куће. Негдје у пећини био се разболио лав, цар од све *звјерадије*. Мој Шароња ... рогом закачи лиснату грану, повија је и снижава толико да је краве и *јунадија* могу језиком дотицати.

Именички деривати са суфиксом *-ија* којим се именују младунчад животиња, по самој природи денотата, везани су за употребу у руралним срединама народног језика и покрајинских идиома, па у употреби, како показују примери, функционишу или као експресивна или као неутрална средства за функционалностилска обележја наведених идиома.

III Значење ствари, предмета:

а) Примери експресивне употребе са пејоративном конотацијом: — Кад су му [Хајдук-Вељку] ђулад нестала пунио је топове са кантарским ђулићима и *гвожђуријом*. У мањој одаји било је огњиште ... нека изанђала *гвожђурија*. Леже вагони боје рђе, крцати балванима и разноврсном *гвожђуријом*. Видим ново одело ... а за појасом режи та старомодна *гвожђурија*. Распала се и стара зарђала феудална *гвожђурија*, која је везивала македонског сељака.

б) Примери неекспресивне (специјалне) употребе (функционалностилска употреба): — У дућану се продавала *гвожђарија*, поглавито турпије и алат од прекаљеног челика. Уз тезгу цакови ... На другом крају *ужарија*, *гвожђарија*, *дрвенарија*. Немци су ... претворили га [Лагум] у складиште за крупну *гвожђарију* и *дрвенарију*. Воз је јурио ... лупао точковима, тресао *гвожђарију* и хуктао.

Деривати типа *гвожђарија* (*гвожђија*) и *дрвенарија* мотивисани градивним именицама, реализују неекспресивно значење збирности

⁵ Овај творбени модел са градивним именицама у мотивационој основи продуктиван је у савременом српском језику, па имамо примере типа: *дрвенарија*, *сита-кларија*, *кожарија* и сл. Овакво издвајање појединачних једнородних ентитета као начин „опредмећивања, уобличавања материје“ (Ивић, нав. дело) може се разматрати и као посебан вид партикуларизације (фрагментизације) остварене на творбеном плану збирним суфиксима (у нашем случају суфиксом *-ија*). (О партикуларизацији (и) фрагментизацији лексичким средствима уопште, а посебно у категорији градивних именица и именица са значењем неодређеног мноштва в. Ивић: 1983, 21–36). Издвојени појединачни предмети „материје“ могу варирати или по квантитету (димензијама и количини) или по квалитету, што се на плану творбе може формално реализовати преко збирних именица и/или преко аугментативно/деминутивних заједничких именица. Тако у нашем корпусу имамо примере неекспресивних збирних именица типа: *гвожђарија*, *гвожђија* према експресивним (аугментативно-пејоративним) збирним, типа: *гвожђурија* с једне стране, а с друге примере оба типа према аугментативно-пејоративним или деминутивно-хипокористичним заједничким именицама типа: *гвожђерина*, *гвожђурина*, *гвожђуишина*, *гвоздурина*, *гвожђушина* и *гвожђурак* (в. Р. САНУ). Квантитативне и квалитативне компоненте значења, не само код аугментативних/деминутивних заједничких именица, него и код збирних именичких „творбених партикуларизатора“ (мој радни термин, у смислу истакнутих термина, према Ивић, у овој напомени), подложне су субјективној оцени, па је то и разлог због чега се и код збирних именица реализују пејоративне/хипокористичне компоненте значења или други типови експресивне употребе.

„предмети израђени од гвожђа/дрвета и сл.“⁶ и употребљавају се у професионалним идиомима (специјална употреба). Међутим, ако збирне именице наведеног типа, у вези са истим предметима, актуелизују неку њихову квалитативну карактеристику, типа „стар“, „неизгледан“, „непотребан, одбачен“ и сл. (која изазива субјективну оцену и емотивну реакцију), њихова употреба, и у правом и у фигуративном значењу, добија експресивни карактер, што показују наши примери.

Пример *ситнарија* (*ситнурија*) у експресивном значењу „ситне ствари, ситнице, маленкости“ реализује се као заједничка именица, али у фигуративној употреби, осим експресивног, реализује и збирно значење „људи нижег друштвеног или службеног положаја“, па смо примере овакве употребе сврстали уз именице са значењем особа по статусу (в. пр. код те групе им.).

3.2. У лексичком значењу разматраног сегмента збирних именица са суфиксом *-ија*, како смо показали примерима из корпуса, експресивно значење реализује се као примарно, јер се употребом именица овог типа актуелизују неке особине, карактеристике издвојеног, недељивог мноштва ентитета. Ако такве актуелизације нема у употреби ових јединица, што је код већине секундарна појава, оне реализују неекспресивна значења. Оваква значења у савременом језику су функционалностилски обележена (било специјалном употребом било употребом у непрестижним идиомима).

Функционалностилска маркираност примарно експресивних збирних именица реализује се углавном као фамилијаризација садржаја, погодна за успостављање неофицијелне комуникације из различитих прагматичких разлога. Овакав тип функционалностилске маркираности такође представља специфичну карактеристику експресивних збирних именица.

4. Функционалностилска маркираност, као битно обележје збирних именица, евидентирано је тек у савременијим логичко-семантичким и етнолингвистичким приступима категорији збирности (Буркхарт: 1989, 288–312). Указано је и на то да збирне именице као стилска средства пружају велике могућности за стилско нијансирање у писаном и говорном језику и у различитим функционалним стиловима. Наше истраживање на лексичком значењу једног типа збирних именица показало је да је њихов стилски потенцијал заснован на њиховом општем лексичко-граматичком значењу. Оно се најопштније представља као исказивање множине јединки као целине, као неде-

⁶ Осим традиционалног приступа збирним именицама као граматичкој категорији која је разматрана углавном са структурног становишта на равни сингуларно-плуралске категорије, постоје и новији другачији приступи засновани на семантичким и логичким критеријумима (Ивић: 1983, 9–36; Буркхарт; 1989, 288–312; ЛС: 1990, 473). У раду Дагмар Буркхарт, која збирност разматра као логичку величину агрегат, негира се јединство истих (истородних) предмета (ентитета) као основна карактеристика збирности, него се истиче јединство (спајање) различитог: објеката исте класе и њиховог међупростора (при чему се међупростор схвата као просторно-временска или нека друга релација ситуираних елемената).

љиве укупности једнородних предмета⁶. Такво значење има логичке и мотивационо-прагматичке аспекте. Са логичке тачке гледишта јединство исказано збирним именицама представља реалност вишег поретка, што има више импликација на језичком плану. Тако се збирност с једне стране додирује са граматичком категоријом броја, а са друге с лексичком категоријом градивности (маса, „материје“, неди-скретне супстанце). Међутим, за разлику од градивности збирност је само на сигнификативном плану јединство, док је на денотативном плану множина, мноштво. Иза збирног имена увек стоји неки ред дискретних ентитета, који су у крајњој мери увек ПОТЕНЦИЈАЛНО БРОЈИ-ВИ. Али за разлику од категорије броја збирност АКТУЕЛИЗУЈЕ не то-лико количину колико КВАЛИТЕТ — једнородност, недељивост, свеукуп-ност предмета. Она се заснива на опозицији „један предмет — класа, СВЕУКУПНОСТ ЈЕДНОРОДНИХ ПРЕДМЕТА“, а категорија броја на опозицији „један предмет — више него један (много)“ (ЈС: 1990, 473).

5. Употреба збирних именица у сфери „човек, особа“ додатно је условљена елементима који са антропоцентричног становишта захтевају посебне приступе и кад је у питању њихова неекспресивна и експресивна функција. Јединство, свеукупност, недељивост мноштва људских јединки јесте квалитативна карактеристика која субјективно може бити оцењена — интерпретирана као позитивна или негативна, што је у најопшტიјем смислу условљено позицијама „ми“ — „они“. Ова позиција одражава ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧКУ СИТУАЦИЈУ ДИСТАНЦЕ⁷, чији видови у употреби збирних именица имају личне (ситуационо актуелне) и друштвено-историјске аспекте реализације.

5.1. Наведени примери употребе експресивних збирних именица на *-ија* указују на неке могућности испољавања тих различитих видова. Тако примери експресивне употребе пејоративног типа одражавају ситуацију дистанце из „ми“ позиције у исказивању недељиво-сти, јединства мноштва људских јединки у позицији „они“. Ово јединство на основу прагматичких циљева, из личних или друштвено-историјских разлога, најчешће се оцењује и доживљава као непријатељство, ривалство (по узрасту, полу, етничкој/верској припадности, професионалном, социјалном статусу и сл.) или као презирање, ниподаштавање, игнорисање јединства као дезиндивидуализације, обезли-чавања (аморфности).

Ублажавање дистанце овог типа условљавају другачији прагма-тички циљеви, у којима преовлађује тежња за кооперативне, прија-тељске односе, за зближавање, сарадњу и сл., што показују примери експресивне хипокористичне употребе. У њима збирне именице функ-ционишу као функционалностилска средства за фамилијаризацију са-држаја, при чему се актуелизација јединства, недељивости мноштва „других“ интерпретира као повољна околност за постављене прагма-тичке циљеве (в. пр. тог типа).

⁷ Појам је употребљен према појму „функционално-семантичка ситуација персоналности“, код Химик: 1990, 97—100.

5.2. И један и други начин употребе експресивних збирних именица из „ми“ позиције у ситуацији дистанце може се разматрати и са становишта говорне норме и културе опхођења. Употреба збирних именица у првом случају сматра се као непожељан, некооперативан, груб, увредљив начин дистанцирања, док се у другом случају њихова употреба сматра пожељним, примереним и кооперативним начином.

5.3.1. Са друштвено-историјског аспекта у овом смислу нарочито је занимљива употреба збирних именица за именовање припадника по националној/верској припадности. Иако су збирне именице овог типа са суфиксом *-ија* застареле и припадају народном језику (примери су углавном из народних епских песама), њихова употреба нарочито је илустративна за одсуство толеранције у ратним и нестабилним политичко-идеолошким приликама у неком времену. Из времена сукоба српског народа са припадницима других народа и конфесија у прошлости сачуване су пејоративне збирне именице типа: *Турадија*, *Швабурија*, *Мађарија*, *Бугарија*, *Шокадија* и сл. (в. пр.), а из садашњег времена обновљене националне и верске нетрпељивости на нашим просторима у савременом политичко-идеолошком језику супротстављених страна појачана је употреба збирних именица, истина другачијег деривационог модела, па имамо примере типа: *Српсџиво*, *Албансџиво*, *Хрвајтсџиво*, *муслимансџиво*, *кајоличансџиво* и сл.⁸ Пејоративност етника *Циганија* (појачана само суфиксом *-ија*) и његово фигуративно значење (*циганија*) „непоштен поступак или понашање“ (Р. МС) одражава традиционалне предрасуде према припадницима тог народа, присутне до данас код корисника српског језика.

5.3.2. Примери експресивне хипокористичне употребе збирних именица овог типа из „ми“ позиције у ситуацији дистанце одражавају тренутно или традиционално пријатељске односе према припадницима друге националности/конфесије (в. пр. за *Балканија* и *Мађарија*)⁹, или су толерантан однос и одсуство нетрпељивости условљени лингвистичким факторима, јер су именице овог типа могле означавати и „млађе припаднике“ неке нације/вере.

5.4. Збирне именице са суфиксом *-ија* за именовање људи, особа реализују експресивност позитивног типа и у ситуацији дистанце у којој се опозиција „ми“ — „они“ неутралише, јер се актуелизовано јединство, недељивост односи на припаднике (мноштво) „ми“ позиције. У нашем корпусу такву употребу илуструје пример хипокористичне употребе именице *Србадија*.

5.5. Примери нам показују да употреба збирних именица за именовање мноштва људи, особа без актуелизовања дистанце, незави-

⁸ Негативну конотацију у ситуацији дистанце из „ми“ позиције, индикативну за одређено време и друштвено-социјалне прилике, осим експресивних збирних именица на *-ија*, реализују и збирне именице типа: *сељашџиво*, *радничџиво*, *свејина*, *руља*, *раја*, *младеж*, *омладина*, *деца*, *мајорџиње*, *стареж*, *женскиње*, *мушкиње*, *сиротиња*, *голошња*, *јослуга*, *јрайња*, *госјода* и сл.

⁹ У исту категорију спадају и именице: *Грчадија* и *Цинцарија*, за које нисмо нашли примере.

сно од актуелизоване „ми“/„они“ позиције, нема експресивне него функционалностилске ефекте. То су ситуације у којима се, из прагматичких разлога, примарне актуелизације јединства, целине мноштва оцењују и интерпретирају као позитивне карактеристике у смислу колективизације, савезништва, кооперативности и сарадње, нужне у заједничким пословима и интересима и пожељне нарочито у политичком, војном, државном (државничком) и сл. деловању. Зато су збирне именице не само са суфиксом *-ија*, него и са другим суфиксима, типа: *армија, байџерија, артиљерија, њешадија; делегација, администрација, дипломатија, председништво, руководство, судство, школство, здравство, изасланство* и сл. карактеристичне и бројне у професионалном, административно-политичком и војном лексикону.

6. Употреба збирних именица уопште, а посебно употреба експресивних збирних именица, у ситуацијама када постоје могућности употребе и плурала, није условљена само лингвистичким факторима, па ни факторима објективне реалности, него примарно субјективним факторима: оценом актуелне ситуације и мотивационо-прагматичким циљевима субјекта именованог/говора (Буркхарт: 1989, 228–312). Субјективна оцена и избор чини овакву употребу збирних именица стилски маркираном, на основу чега се и ове јединице сврставају у ред средстава за функционалностилско и експресивно нијансирање садржаја, и то не само у разговорним него и у престижним идиомима писаног и говорног језика. Ова стилска димензија њихове употребе у српском (или неком другом) језику не сме се занемаривати. У противном, олако замењивање збирних облика плуралским при учењу језика, а нарочито при превођењу, није само погрешан, некоректан стилски поступак који лишава садржаје разних емотивно-експресивних и социјално-политичких конотација, него и погрешан поступак на језичкоидеолошком плану (Буркхарт: 1989, 288–312).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Бабић: 1986 Babić Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JA-ZU, Globus-Zagreb, Zagreb, 180–185.
- Буркхарт: 1989 Burkhart Dagmar, „Kolektiva in den Balkansprachen“, *Kulturraum Balkan*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin — Hamburg, 288–312 (коришћено према преводу мр Елијане Грујић, који се припрема за штампу).
- Даничић: 1876 Даничић Ђура, *Основе српскога или хрватскога језика*, Београд, 76–83.
- Ивић: 1983 Ivić Milka, „Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem“, *Lingvistički ogledi*, Prosveta, Beograd, 9–36.
- ЛС: 1990 *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва, „Советская энциклопедия“, 473.
- Маретић: 1899 Maretić T., *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 318.
- М–В: 1990 Mrazović Pavica, Vukadinović Zora, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci — Dobra vest, Novi Sad, 197–198, 207.

- Ристић: 1994 Ристић Стана, „Конотативни аспекти значења експресивне лексике“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXVII/1-2*, Нови Сад, 537-542.
- Ристић: 1955 Ристић Стана, „Универбизација као средство експресивизације разговорне лексике“, *Јужнословенски филолог LI*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 125-133.
- Ристић: 1996 Ристић Стана, „Типови експресивне лексике у савременом српском језику (модел 'особа + психичка и морална особина')“, *Јужнословенски филолог LII*, САНУ и Институт за српски језик, Београд, 57-78.
- Р. МС *Речник српскохрватског књижевног језика III-VI*, Матица српска, Нови Сад.
- Р. САНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I-XIV*, САНУ, Београд.
- Стевановић: 1975 Стевановић Михаило, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд, 183-186; 465-467.
- Химик: 1990 Химик В. В., *Категория субъективности и ее выражение в русском языке*, Издательство Ленинградского университета, Ленинград, 97-100.

Summary

Stana Ristić

EXPRESSIVE AND STYLISTIC USAGE OF THE COLLECTIVE NOUNS WITH THE SUFFIX *-IJA*

The author tackles the problem of the functional stylistic usage of the collective nouns in modern Serbian language, based on the lexical meaning of the expressive collective nouns with the suffix *-ija*.

This study shows that owing to the functional stylistic usage and expressive meaning, collective nouns become one of the lexical stylistic means, and in many cases they are unequal to the forms of plural with the neutral style. This must be kept in mind especially when choosing the equivalents in various situations: in functional stylistic nuancing of the written and spoken language content; in learning Serbian as a foreign language; and in translating. Otherwise, the Serbian speakers risk infringing the functional stylistic norm, and betraying ideological-linguistic principle of the linguistic units usage.